

Materijal koji se sadrži u ovoj kompilaciji je u originalu objavljen 2008. od strane OEBS-ove Kancelarije za Demokratske Institucije i Ljudska Prava (ODIHR), Ženevskog Centra za Demokratsku Kontrolu Oružanih Snaga (DCAF) i Međunarodnog instituta Ujedinjenih Nacija za istraživanje i obuku u unapređivanju žena (INSTRAW) u okviru seta alata o rodu u reformama sektora bezbednosti (Gender and Security Sector Reform Toolkit). Ovaj nezvanični prevod na Srpski jezik pripremila je OEBS Misija u Srbiji.

Reforma odbrane i rodno pitanje

SADRŽAJ

Zašto je rodno
pitanje važno za reformu
odbrane?

Kako integrisati rodno
pitanje u reformu
odbrane?

Postkonfliktni
izazovi i
mogućnosti

Pitanja za
reformu odbrane

Dodatne informacije

Vrlo je prisutna svest o tome da reformom sektora bezbednosti (RSB) treba izaći u susret različitim bezbednosnim potrebama muškaraca, žena, dečaka i devojčica. Integrisanje rodnih pitanja je takođe ključ za efikasnost i odgovornost sektora bezbednosti, kao i za lokalno vlasništvo nad procesom reformi i legitimitet RSB.

U ovim praktičnim napomenama daje se kratak uvod u koristi od integrisanja rodnih pitanja u reformu odbrane, kao i praktične informacije u vezi sa tim.

Ove praktične napomene se baziraju na dužem alatu i zajedno sa tim alatom čine deo *Seta alata za rodno pitanje i RSB*. Set alata je osmišljen tako da obezbedi uvod u rodno pitanje za one koji učestvuju u RSB i kreatori politike; Set alata obuhvata 12 alata sa odgovarajućim praktičnim napomenama - vidi *Dodatne informacije*.

Zašto je rodno pitanje važno za reformu odbrane?

Reforma odbrane znači transformisanje sektora odbrane određene države tako da za institucije važi sledeće: da su pod civilnom kontrolom; da se rukovode principom odgovornosti i dobrog upravljanja; da održavaju odgovarajuće snage u određenom broju; da imaju reprezentativan sastav; da obuka i oprema odgovaraju strateškom okruženju; da poštuju međunarodne zakone i tako doprinose ostvarivanju nacionalnih i međunarodnih ciljeva vezanih za mir i bezbednost.

Rod se odnosi na uloge i odnose, osobine ličnosti, stavove, ponašanja i vrednosti koje društvo pripisuje muškarcima i ženama. 'Rod' se, dakle, odnosi na *naučene* razlike između muškaraca i žena, dok se 'pol' odnosi na *biološke* razlike između muškaraca i žena. Rodne uloge se veoma razlikuju u okviru kultura i po kulturama i mogu se menjati tokom vremena. Rod se ne odnosi samo na žene ili muškarce, već i na njihove međusobne odnose.

Integrisanje rodnog pitanja u sektor odbrane obuhvata unošenje iskustva, znanja i interesovanja žena i muškaraca u proces *kreiranja* politike i struktura nacionalne odbrane, *spровоđenje* te politike (i putem nacionalnih i međunarodnih operacija) i *evaluaciju* rezultata. Integrisanje rodnog pitanja u procese reforme odbrane jeste sredstvo za postizanje sledećih ciljeva:

Davanje odgovora na različite bezbednosne potrebe u okviru društva

- Reforma odbrane mora da efikasno odgovori na potrebe svih u jednom društvu. Određene bezbednosne potrebe ljudi razlikuju se u zavisnosti od faktora, kao što su pol, etnička pripadnost, godine starosti, fizičke sposobnosti, seksualna orijentacija, ekonomski status, državljanstvo i vera.
- Rodno nasilje (RN) i dalje predstavlja značajnu pretnju po bezbednost ljudi širom sveta. I muškarci su žrtve RN, u takvom obliku kao što su masakri na osnovu pola, silovanje i nasilje vezano za bande. Obezbeđivanje zaštite žena, muškaraca, devojčica i dečaka i za vreme i posle konflikta treba da bude prioritet u programu bilo koje reforme odbrane.

Davanje odgovora na potrebe koje se menjaju u sektoru odbrane

- Priroda ratovanja je prošla kroz dalekosežne promene. Odbornbene snage su u mnogim kontekstima angažovane u složenim mirotnovnim misijama i misijama obnove, koje zahtevaju veštine kao što su komunikacija, olakšavanje i saradnja sa civilima. Različitost u sastavu snaga i uključivanje rodne ravnopravnosti u sve operacije omogućava sektoru odbrane bolje obavljanje novih zadataka koji se od njega traže (vidi Polje 1).

Polje 1	Žene u mirovnim snagama mogu pojačati efikasnost misije iz sledećih razloga:
<ul style="list-style-type: none"> - Žensko vojno osoblje je neophodno za vršenje pretresa žena prilikom blokade puteva, na aerodromima itd. - Lokalno stanovništvo smatra žene u mirovnim snagama mnogo pristupačnijim od muškaraca - Žene u mirovnim snagama mogu mnogo lakše prikupiti informacije od lokalnog ženskog stanovništva tako obezbeđujući dragocene obavestajne podatke - Mnogo je verovatnije da će i žene i muškarci koji su žrtve seksualnog zlostavljanja to pre otkriti ženama u mirovnim snagama - Žene u mirovnim snagama su pozitivan uzor lokalnom ženskom stanovništvu da se pridruži oružanim i bezbednosnim snagama 	

- Pripadnici oružanih snaga mogu biti počinioци RN protiv civila kao i drugih pripadnika oružanih snaga. Pristup u promovisanju ljudskih prava kojim se uzimaju u obzir rodna pitanja, na primer putem obuke u oblasti rodne osetljivosti i jačanja kodeksa ponašanja, mogu pojačati prevenciju, sveobuhvatno reagovanje i odgovornost.

Stvaranje reprezentativnih snaga odbrane i bezbednosnih organizacija

- Žene su nedovoljno zastupljene u vojsci, ministarstvima odbrane i telima za nadgledanje odbrane. Čak i bez formalnih barijera, često postoji određen plafon za napredovanje žena u karijeri.
- Puno integrisanje žena u oružanim snagama dovodi do najvišeg nivoa sposobnost vojske da ostvari svoju ulogu zaštite demokratskog društva, uključujući odbranu glavnih vrednosti, kao što su državljanstvo i ravnopravnost.

Jačanje demokratskog, civilnog nadgledanja odbrambenih snaga

- Glavni aspekt reforme odbrane jeste povećano civilno nadgledanje. Uključivanje žena i eksperata za rodna pitanja u nadzorna tela odbrane može pomoći u obezbeđivanju da politika i programi odbrane odgovore na određene potrebe muškaraca i žena, dečaka i devojčica. Ženske organizacije civilnog društva mogu dovesti do potpunog razumevanja bezbednosti vezano za procese civilnog nadgledanja.

Uskladenost sa obavezama po međunarodnim zakonima i instrumentima

Preduzimanje inicijative za integrisanje rodniх pitanja u reformu odbrane nije samo stvar operativne efikasnosti; to je neophodno i za postupanje u skladu sa međunarodnim i regionalnim zakonima, instrumentima i normama koje se tiču bezbednosti i rodniх pitanja. Ključni instrumenti obuhvataju:

- *Deklaraciju iz Pekinga i Platformu za akciju (1995)*
- *Rezoluciju 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbednosti (2000)*

Za dodatne informacije, vidi Aneks Seta alata o međunarodnim i regionalnim zakonima i instrumentima.

Kako integrisati rodno pitanje u reformu odbrane?

Rodna pitanja treba da se rešavaju u svim političkim, institucionalnim, ekonomskim i društvenim aspektima reforme odbrane.

Integrisanje rodnoг pitanja u politički aspekt reforme odbrane

- Obezbeđivanje da žene i muškarci putem rodne ekspertize i preko predstavnika vladiniх ministarstava nadležniх za pitanja ženskiх prava, rodna pitanja i omladinu, budu deo revizionih tela odbrane.
- Građenje rodniх kapaciteta revizionih tela odbrane putem obuke, brifinga o rodniх i bezbednosniх pitanjima, mentorskiх programa itd.
- Građenje kapaciteta organizacija civilnog društva (OCD), uključujući ženske organizacije, vezano za pitanja nadgledanja odbrambene politike i sektora bezbednosti. Uspostavljanje mehanizama za povećanje njihovog učešća u procesima reforme odbrane.
- Podsticanje debate o nacionalnom viđenju odbrane i bezbednosti putem sledećeg:
 - Konsultacija sa civilnim društvom, uključujući gradske i seoske ženske organizacije
 - Parlamentarnih rasprava i otvorenih debata
 - Angažovanje kod medija

Analiza slučaja 1	Povećanje angažovanja, zadržavanja i stacioniranja žena u Mađarskim oružanim snagama ¹
<p>Mađarska je uspešno povećala učešće žena u oružanim snagama sa 4.3% u 2005. na 17.56% u 2006. Budući da su pozicije u vojsci otvorene za žene u 1996. godini, žene mogu zauzimati bilo koji položaj u okviru Mađarskih oružaniх snaga. Mađarske strategije za povećanje angažovanja, zadržavanja i stacioniranje žena obuhvataju sledeće:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zakon o vojnoj službi kojim su određena jednaka prava muškaraca i žena i kojim se garantuje nediskriminatorско napredovanje na bazi profesionalniх veština, iskustava i radnog staža. - Tim za jednake mogućnosti i Plan za jednake mogućnosti u okviru ljudskiх resursa. - Komitet za ženska pitanja u okviru Mađarskih oružaniх snaga ustanovljen je 2003. godine radi obezbeđivanja jednakiх mogućnosti za muškarce i žene. Komitet vodi istraživanja i održava sastanke sa ženama u službi u oružanim snagama radi prikupljanja iskustava koja služe za pripremu analiza statusa rodne ravnopravnosti, uključujući probleme i preporuke za promene. - Mreža ključniх tačaka vezaniх za ženska pitanja uspostavljena na nivou jedinica. - Koraci za unapređenje uslova za odmor i higijenskiх uslova u jedinicama. 	

Gana redovno upućuje svoje vojnike u misije UN tako da je integrirala pravila i glavne standarde ponašanja u UN za oružane snage u mirovnim operacijama u svoj nacionalni kodeks ponašanja:

Seksualna eksploatacija i zlostavljanja– Mora se izbegavati sledeće:

- *Bilo koja razmena novca, zaposlenja, robe i usluga za seks*
- *Bilo koji tip seksualnih aktivnosti sa decom (osobama mlađim od 18 godina)*
- *Bilo koji oblik ponašanja kojim se druga osoba ponižava, degradira ili eksploatiše*
- *Bilo koje seksualne usluge u zamenu za pomoć*
- *Bilo koji tip seksualno zabranjenog ponašanja koje šteti imidžu, kredibilitetu, nepristrasnosti ili integritetu snaga koje su vas stacionirale*

Odnos muškarci/žene – Treba podsticati zdravu i profesionalnu interakciju između muškaraca i žena. Među vojnicima je zabranjeno podsticati nemoralne odnose.

Pravila za kodeks ponašanja – Nemojte učestvovati u nemoralnom činu seksualnog, fizičkog ili psihičkog zlostavljanja ili eksploatacije. Poštujte i uvažavajte[sic] ljudska prava svih.

Integrisanje rodni pitanja u institucionalne nivoe reforme odbrane

- Aktivno angažovanje žena u strukturama odbrane i obezbeđivanje da žene budu predstavljene u telima za donošenje odluka vezanih za odbranu. Revizija i promena politike kojom se ograničava učešće žena i muškaraca, uključujući ograničenja da se žene angažuju u borbenim dejstvima ili da napreduju do najviših položaja (vidi Analizu slučaja 1).
- Sprovođenje politike koja je prilagođena potrebama porodice – npr. adekvatno porodijsko odsustvo i za muškarce i žene i obezbeđivanje objekata za negu i dnevno staranje.
- Obezbeđivanje da u vojno obrazovanje i obuku bude uključena kulturna osetljivost, građanska odgovornost, ljudska prava i rodna osetljivost.
- Razvijanje, jačanje i monitoring kodeksa ponašanja za pripadnike odbrambenih snaga, kojim se zabranjuje seksualna diskriminacija, zlostavljanje, eksploatacija i zloupotreba (vidi Analizu slučaja 2).

Integrisanje rodno pitanja u ekonomski aspekt reforme odbrane

- Vršenje rodni analiza budžeta odbrane za unapređenje transparentnosti, odgovornosti i javnog finansijskog upravljanja u sektoru odbrane (vidi Polje 2).
- Građenje kapaciteta parlamentaraca i civilnog društva za vršenje rodni analiza budžeta odbrane.

Polje 2

Pitanja koja treba postaviti kao deo rodne analize budžeta za odbranu:

- Da li se opšte alokacije ravnopravno obezbeđuju za ostvarivanje bezbednost žena, muškaraca, dečaka i devojčica?
- Da li su u budžetu određena sredstva za žene, muškarce, devojčice ili dečake? (npr. sredstva za regrutovanje više žena; za porodijsko odsustvo za žene i muškarce; za zdravstvene usluge za muškarce i žene)
- Da li su u budžetu specifikovane rodne aktivnosti, inputi i troškovi? (npr. svest o rodnoj ravnopravnosti i obuka o rodnoj osetljivosti)

Integrisanje rodno pitanja u društveni aspekt reforme odbrane

- Predstavljanje žena u odbrambenim snagama u medijima da bi se istakla dodata vrednost koju žene donose odbrani, i promene u načinu kako jedno društvo gleda na institucije u sektoru odbrane.
- Saradnja sa OCD, uključujući ženske organizacije, u radu na pitanjima očuvanja mira i bezbednosti, radi dobijanja uvida, obaveštajnih podataka i uspostavljanja puteva saradnje.

Takođe na raspolaganju u Alatu 3...

- Saveti kako integrirati rodno pitanje u proces odbrambene revizije
- Načini na koje parlamentarci mogu da prate reformu odbrane
- Saveti vezano za veće angažovanje i zadržavanje žena
- Primeri kako se rodno pitanje rešavalo u reformi odbrane u Demokratskoj Republici Kongo, Estoniji, Fidžiju, Latinskoj Americi, Južnoj Africi i Švedskoj

Postkonfliktni izazovi i mogućnosti

Reforma odbrane je važan aspekt postkonfliktna stabilizacije. Razoružanje, demobilizacija i reintegracija (RDR) bivših boraca u mnogim slučajevima je prioritet. Pošto su žene i učesnici i žrtve konflikta, važno je da se izađe u susret njihovim određenim potrebama i ulogama i da se obezbedi njihovo puno učešće od samog početka mirovnog procesa i kroz kompletno RDR i RSB.

Mogućnosti za integrisanje rodni pitanja

- Široke konsultacije, uključujući ženske organizacije, o odbrani i RSB pomažu u uspostavljanju nacionalnog konsenzusa o prioritetima za reformu.
- Muški 'zagovornici rodno pitanja' u vojsci i na drugim uticajnim položajima mogu biti moćni saveznici za uvođenje promena.

- Procesi revizije u novim nacionalnim armijama imaju koristi od konsultovanja ženskih grupa i žena bivših boraca, koje obično mogu obezbediti informacije o počinocima kršenja ljudskih prava.

U RDR procesima:

- Eksperti za rodna pitanja treba da su angažovani u planiranju, implementaciji i ocenjivanju.
- Celokupno osoblje koje radi na RDR treba da prođe kroz obuku vezano za rodna pitanja, tako da mogu da planiraju, sprovode i ocenjuju programe na rodno osetljiv način.
- Podaci klasifikovani po polu moraju se prikupljati i koristiti za dobijanje jasne slike svih bivših boraca, izdržanih lica i drugih u vezi sa oružanim snagama.
- Ženske organizacije treba da dobiju informacije o tehničkim i proceduralnim aspektima RDR, tako da mogu da pomognu da obezbede da žene učestvuju u donošenju odluka i razumeju svoja prava.
- Inicijative se mogu preduzeti za angažovanje žena bivših boraca u odbrambenim snagama.

Pitanja za reformu odbrane

Rodno pitanje se može integrisati u reformu odbrane radi povećanja njene efikasnosti. Ključna pitanja koja treba postaviti kao deo ocenjivanja, monitoringa i evaluacije obuhvataju sledeće:

- Da li su održane konsultacije da bi se obezbedilo da se program reforme odbrane reflektuje na potrebe žena i marginalizovanih muškaraca? Da li su OCD uključene u procese revizije odbrane?
- Da li postoje inicijative za građenje rodno kapaciteta tela za reviziju odbrane, parlamentaraca i OCD angažovanih na nadgledanju odbrane, kao što je rodna obuka i brifinzi o rodno i bezbednosnim pitanjima?
- Da li su postavljeni ciljevi i uspostavljeni mehanizmi za veće angažovanje, zadržavanje i napredovanje žena u okviru struktura odbrane, uključujući oružane snage i ministarstvo odbrane?
- Da li postoje konkretne mere, uključujući kodekse ponašanja, mehanizme monitoringa i izveštavanja, za prevenciju, reagovanje i sankcionisanje seksualnog zlostavljanja i kršenja ljudskih prava od strane osoblja u sektoru odbrane?
- Da li su rodna pitanja integrisana u standardnu obuku za sve nivoe osoblja u sektoru odbrane? Da li je obuka o rodnoj svesti i seksualnoj eksploataciji i zlostavljanju obavezna za svo osoblje? Da li muškarci učestvuju u obuci? Koliko je obuka dobro organizovana i kakvi su njeni resursi?
- Da li je zaštita žena, muškaraca, dečaka i devojčica protiv svih oblika RN i za vreme i posle konflikta prioritet u okviru programa reforme odbrane?
- Da li je izvršena rodna analiza budžeta odbrane?

Dodatne informacije

Izvori

Anderlini, S.N. with Conaway, C.P. – *Negotiating the Transition to Democracy and Transforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women*, 2004.

Committee on Women in the NATO Forces – *CWINF Guidance for NATO Gender Mainstreaming*, 2007.

DPKO – *Gender Resource Package*, 2004.

UN-INSTRAW – *Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security (UN SCR 1325)*, 2006.

UNIFEM – *Getting it Right, Doing it Right: Gender and Disarmament, Demobilisation and Reintegration*, 2004.

Organizacije

ACCORD – www.accord.org.za

DCAF – www.dcaf.ch

Institute for Security Studies – www.issafrica.org/

Siyanda: Mainstreaming Gender Equality – www.siyanda.org

UN-INSTRAW – www.un-instraw.org

Set alata za rodno pitanje i RSB

1. Reforma sektora bezbednosti i rodno pitanje
 2. Reforma policije i rodno pitanje
 3. Reforma odbrane i rodno pitanje
 4. Reforma pravosuđa i rodno pitanje
 5. Reforma kaznene politike i rodno pitanje
 6. Upravljanje granicom i rodno pitanje
 7. Parlamentarno nadgledanje sektora bezbednosti i rodno pitanje
 8. Kreiranje politike nacionalne bezbednosti i rodno pitanje
 9. Nadgledanje sektora bezbednosti od strane civilnog društva i rodno pitanje
 10. Privatne vojne i bezbednosne kompanije i rodno pitanje
 11. Ocena, monitoring i evaluacija RSB i rodno pitanje
 12. Rodna obuka za osoblje u sektoru bezbednosti
- Aneks o međunarodnim i regionalnim zakonima i instrumentima

Svi ovi alati i praktične napomene su dostupni na: www.dcaf.ch, www.un-instraw.org i www.osce.org/odihr.

Ove praktične napomene je pripremila Mugiho Takeshita iz DCAF, na bazi Alata 3, čiji su autori Cheryl Hendricks i Lauren Hutton iz Instituta za studije bezbednosti.

¹ Komitet za žene u NATO snagama i Institut za ženska istraživanja & obrazovanje, 'Procenat ženskih vojnika u oružanim snagama zemalja NATO-a'; Komitet za žene u NATO snagama, 'Procenat žena u vojnoj službi u 2006', i 'Mađarski nacionalni izveštaj za 2006'.

² Izvod iz prezentacije autora Klutsey, E.A. (Col.) o Kodeksu ponašanja u Gani, predstavljenoj na pripremnom sastanku o Nacrtu zapadnoafričkog kodeksa ponašanja u oružanim snagama i snagama bezbednosti. okt. 2005, str. 24-26, http://www.dcaf.ch/awg/ev_accra_051024_presentation_Klutsey.pdf